

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU ESCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

<p>Abonamente: Pe un an: cor. 10. Pe 1/2 an: cor. 5. În străin.: cor. 12. Numărul 50 bani.</p>	<p>REDACTIA: Dr. Ioan Sâmpăleanu, Stefan Roșianu, Dr. Victor Macaveiu, Dr. Alexandru Nicolescu și Dr. Alexandru Rusu.</p>	<p>Redacția și Admi- nistrația: »Cultura Creștină«. Balázsfalva.</p>
--	--	--

Lupta noastră în contra pocăiților.

Părintele Dr. Nicolae Brînzău, în Nr. 12 a. c. al revistei „Cultura Creștină“, atrage atențiunea preoțimii noastre asupra primejdiei sectei pocăiților, care începe să facă cuceriri în mijlocul poporului românesc.

Trebuie să constatăm, că într'adevăr secta pocăiților a început să prindă rădăcini adânci în poporul nostru și cu durere trebuie să vedem, că am ajuns timpul, când au început a se ivi ici-colea și în poporul nostru oameni pierduți, cari atunci când trec pe lângă o cruce nu-și mai ridică pălăria și nu-și mai fac semnul sf. cruci. Tăinuirile în o chestiune ca aceasta nu sunt de folos, desconsiderarea cu atât mai puțin.

În gazetele noastre putem ceti din când în când câte o notiță scurtă, câte o veste tristă, că pocăiții au făcut cuceriri mari în comunele din comitatele: Arad, Torontal, Caraș-severin. În părțile ardelene ce-i drept nu sunt atâta, dar sunt aproape în fiecare comună și ei desvoaltă o îndărătnică activitate pentru a prinde teren pretutindena și în inimile tuturor.

Cetitorii „Culturii Creștine“ cunosc în mare parte învățăturile propovăduite și mijloacele de propagandă a sectei pocăiților, descrise fidel de păr. Brînzău, dar fiindcă sunt unele lucruri, pe cari păr. Dr. Brînzău nu le-a atins, poate fiindcă i-au scăpat din vedere, ori fiindcă credințele acelea nu sunt răspândite între pocăiții din părțile cunoscute de Sf. Sa, — voiesc a completă cele comunicate, ca să se vadă câte erori, câte prejudeții și monstruosități intelectuale trebuie să combată un preot, pentruca să-și apere credincioșii de lupii răpitori, cari vin la ei în haină de miel.

Pocăiții din Câmpie și partea superioară a văii Murășului — părți cunoscute mie — nu au numai rătăcirea propriei lor secte, ci și o mulțime de alte erezii de ale Adventiștilor, Chiliaștilor și a Unitarilor. Pocăitismul are teren foarte bun de propagandă între calvini și unitari, așa încât în celea mai multe părți chiar și Românii au primit rătăcirea aceasta dela Unguri. În orașul Murăș-Oșorheiu sunt predicatori adventisto-baptiști, veniți din America, cari umblă în familiile maghiare, predicând învățăturile lor, împărtășesc gratis o mulțime de reviste și cărți, cum sunt: „Utolsó üzenet“, „Bibliai leckék“, „Evangeliumi munkás“ etc. și fac cuceriri însemnate chiar și în sinul funcționarilor și meseriașilor de acolo.

O broșură foarte răspândită la pocăiți este broșura intitulată „Az idő elérkezett“. Nu știu de-i tradusă și în l. română. Învățăturile descrise într'ânsa sunt crezute cu atâta tărie, încât nu e putere pământească să-i facă a se desbărâ de ele. În numita broșură se vorbește despre apropiata venire a lui Hristos pe pământ, hotărâtă pentru anul 1914. Se spune, că în anul 1874 s'au împlinit 6000 ani dela crearea lumii. Timpul acesta de 6000 ani să numește *perioadă evanghelică*. Dela anul 1874—1914 este timpul de tranziție dela perioada evanghelică la perioada milenară. Cu anul 1914 se începe *perioada milenară*, când va veni Hristos pe pământ și va domni 1000 ani. Toți aceia, cari au fost cu vieață curată pe pământ, vor învia și vor domni și ei cu Hristos 1000 ani. La acestia se referesc cuvintele Domnului: „Fericiți cei blânzi, că aceia vor moșteni pământul“, la împărăția aceasta se referesc cuvintele din Tatăl nostru »*vie împărăția ta*«. Credința aceasta a lor o văd în cartea profetului Danilă și în cap 20 din Apocalips, ce le interpretează greșit ¹⁾.

O altă publicație răspândită între pocăiți e: »*Glasul Poporului*«, care progagă învățături curat socinianiste. Într'ânsa se neagă dumnezeirea lui Hristos, spunând, că sf. Treime e o eroare diavolească și neînțeleasă. Ca dovadă pentru susținerea acestei șuchiate teze se spune, că Dumnezeu nu poate fi decât într'o singură persoană, că Hristos, n'a putut fi Dumnezeu,

¹⁾ În comuna subscrisului încă este un pocăit, și acela crede cu toată convingerea, că Hristos va veni în anul 1914 pe pământ și că în Maiu a. 1913 toți jidovii trebuie să meargă în Palestina, ca să restaureze imperiul jidovesc.

căci fiind el 3 zile în mormânt, pe timpul acela de 3 zile, lumea ar fi rămas fără Dumnezeu.

Nu pot descrie toate mirozaniile și bazaconiile, ce le răs-pândește numita foaie — împărțită gratis — dar, ca să se vadă, în ce chip arbitrar și curios explică Sf. Scriptură, voiu aduce un text. Cuvintele sf. Pavel „că noaptea a trecut, iar ziua s'a apropiat (Rom. 13, 12), le explică așa: Lungimea nopții e 6000 ani (perioada evanghelică) și astfel Apostolul cu drept cuvânt a putut afirmă, că a trecut noaptea, fiindcă atunci, când a scris el epistola sa a fost trecut din noapte $\frac{2}{3}$ parte: timpul dela facerea lumii până la Hristos 2 părți, iar restul de $\frac{1}{3}$ e dela Hristos până la anul 1914 adecă până la perioada milenară.

Pe lângă toate monstruositățile de gândire, ce le propovăduiește pocăitismul, vedem totuș, că se află oameni, cari se lapadă de legea veche și se alipesc cu trup cu suflet de ana-baptism.

Pe Câmpia Ardealului sunt număroase comune, unde s'a răspândit în număr destul de mare, câte 10—20 familii, cari umblă într'una, căutând să înghită cât mai mulți. — Sunt comune, de unde au fost alungați cu ciomagul, dar nu le pasă, — vin a doua oară și a treia oară, până în urmă câștigă vre-unul pe seama lor. Aceasta e cea mai însemnată învingere a lor. Cu un aderent în o comună, propaganda se face mai ușor și mai repede.

Lățirea sectei pocăiților se datorește mai cu seamă ignoranței poporului nostru în materie religioasă. Puține locuri sunt, unde poporul să fie instruit deajuns în cele ce se țin de credință și morală. Tot ce cunoaște el, e formalitatea externă, partea ceremonială, fără să știe însemnătatea ei. De aici provine, că preotul, care voește să propună credincioșilor săi adevărurile religiei noastre, se împiedecă de o necunoștință foarte mare, așa că trebuie să înceapă dela alfa și cu oamenii mari. Și tot din necunoștința aceasta provine, că îndată ce aude pe cutare venitură, batjocorindu-i ceremoniile religiei sale, nu știe să se apere. Dinpotrivă le aprobă de multeori.

Noi preoții avem datorința sfântă, impusă de oficiul nostru, de a lupta cu toate puterile în potriiva acestei secte. În lupta, ce ni-s'a declarat și dinaintea căreia nu ne putem retrage numai ca niște lași și uitați de Dumnezeu, ce nu suntem, trebuie să folosim toate mijloacele morali spre a nu ne lăsa

credincioșii pradă acestei rătăcirii. Mijloacele cele mai eficace întru combaterea acestei secte, cred că sunt următoarele:

1. Instrucțiunea credincioșilor în toate adevărurile religiei noastre, ce să se facă în școală, în biserică și în diferite societăți, și aceasta pentru motivul, că suntem datori și nu de frica pocăiților. Chiar și în comunele împărțășite de cea mai aleasă îngrijire sufletească să se țină misiuni sacre poporali; cu timp și fără timp să se îndemne credincioșii la o vieață adevărat creștinească, fiindcă credincioșii noștri sunt seduși tocmai prin vieața — la aparență — creștinească a pocăiților.

2. Purtarea nu numai bună, ci exemplară a preotului în toate manifestările vieții sale. Preotul trebuie să dovedească cu vieața sa, că crede ce predică și că cea mai însemnată grijă a sa este mântuirea sufletului său și a acelor încredințați povățuirii lui.

3. E timpul suprem să se tipărească cel puțin Testamentul Nou cu tâlcul de lipsă. Aceasta cu atât mai vârtos, că de nu va apărea curund, toate satele noastre se vor umplea de edițiunile societății britanice, cari conțin și erezii. Edițiunile acestei societăți le răspândesc pocăiții cu mare zel și pe prețuri bagatele, iar oamenii, cari se întorc din America toți vin cu Scriptura în buzunar.

4. Bărbați competenți în materie să scoată broșuri, în cari să se combată aceasta sectă. Broșurile trebuie făcute în limba poporală, cu multă grijă, folosind toate argumentele pentru a dovedi adevăratea chestiunilor controversate, resolvind toate obiecțiunile. Pocăiții au scos un număr însemnat de broșuri și în limba română și le răspândesc pe nimic. E rușine că la noi nici o broșură n'a eșit pentru combaterea pocăitismului — se pare că dormim ¹⁾.

¹⁾ Pentru combaterea și stavilirea acestei mari primejdii s'a făcut — ce e drept — puțin, dar nu se poate zice, că nu s'ar fi făcut nimica. Înainte cu 9 ani a fost semnalată primejdia aceasta în „Răvașul“ dela Cluj, în care s'au scris mai mulți articoli. „Unirea“ încă s'a ocupat cu aceasta sectă. În calendarul practic (a păr. Dr. Frențiu) a fost publicată o „Dispută cu pocăiții“. Apoi năzuințele, ce se depun în scopul, ca preoțimea noastră să fie la culmea chemării sale, multele reuniuni mariane, societățile antialcoolice și misiunile sacre poporali, directe, toate au scopul, să ne facă mai buni, prin ce indirecte se delătură și pericolul pocăitismului. — De altcum noi ne-am spus cuvântul în aceasta chestiune în Nr. 11. din anul trecut.

5. Pentru combaterea pocăitismului trebuie să steie întru ajutor preotului învățătorul și intelectualii din comună, cari fac servicii foarte bune, dacă au iubire și atragere față de neamul și biserica noastră. Cu durere trebuie să spun însă, că sunt mulți intelectuali, cari strică acestei cauzei, ocrotind pe pocăiți, conducându-i de servitori și păzitori ai bunurilor lor, pe motivul, că pocăiții nu fură, nu fumează, nu se îmbată, deci nu-i pericol să le facă daune, ca și când între ai noștri nu ar fi oameni de omenie. În cazuri de acestea lupta preotului împotriva sectei pocăiților întimpină greutăți foarte mari.

Fapt e, că Biserica noastră trece acum prin o criză mare. Toți ne amenință de toate părțile: stafia episcopiei ungurești, anabaptismul, chestia școlilor, ținuta dușmănoasă aproape a tuturor ziarelor etc. Poate Dumnezeu vrea să ne pedepsească pentru păcatele noastre, pentru amorțeala, ce am arătat-o în slujba sfântă a lui Hristos. În fața atâtor viscole, să ne trezim și să ne stringem rândurile. Făcându-ne toți datorința, vom putea spera, că sfânta noastră Biserica din lupta aceasta să iasă învingătoare și iară-și să strălucească în toată mărirea ei, adevăerindu-se și cu privire la ea, că „porțile iadului nu o vor birui.“

GHEORGHE NICOARĂ.

Limba liturgică în biserica Românilor.

(II).

Introducerea limbei române.

Reforma lui Luther a devenit, îndată la început, credința națională a Germanilor. Tinerii Sași, cari studiau în școlile mai înalte germane, înapoindu-se în Transilvania, s'au făcut apostoli ai noiei credințe, care s'a răspândit între Sași cu atâta iuțeală, încât la 1544 a fost adoptată de întreagă națiunea. Ideea, că propagă o religiune națională — e lucru cunoscut, că nici un neam nu se laudă atâta cu lucrurile sale, cum se laudă Neamțul cu „deutsche Kultur“ a lui ori mai cu seamă cu „deutsche Kulturarbeit“ — și nădejdea de a putea întări națiunea prin alipire de elemente nouă, a îndemnat pe Sași să facă prozelitism printre popoarele conlocuitoare. Propaganda făcută printre Ungurii din Ardeal a dat cele mai bogate roduri: aproape toți ungurii au primit reforma, însă nu pe a lui Luther,

ci pe cea a lui Calvin. De acum le mai rămâne reformatorilor Sași un singur câmp de „cultură religioasă“, Români.

È un lucru foarte ciudat, cum de Sașii, cari se feresc astăzi de orice contact cu Români, și pentru toată lumea nu s'ar învol, ca să aibă afaceri comune cu noi, îndată la anul 1544, când au primit cu toții principiile religioase ale lui Luther, au tipărit, la Sibiiu, un catehism românesc, care nu e altceva, decât o traducere a catehismului lutheran, făcută cu scopul de a introduce și la Români această religie nouă¹⁾. Un alt centru puternic al Sașilor, pe lângă Sibiiu, mai eră Brașovul, care începe o acțiune mai sistematică și mai intensivă pentru aducerea Românilor la „învățăturile curate ale Evangheliei“. Sfatul orașenesc, care secundă toată acțiunea întreprinsă de propagandiștii lutherani pentru a reformă pe Români, impune acestora să-și „reformeze“ biserica sf. Nicolae din Șchei, și să li-se propună credincioșilor catehismul lutheran din Sibiiu²⁾. Pentru ca să meargă reforma și mai ușor, tipografia înființată de Honterus, trecută acum în posesiunea păstorului Valentin Wagner, un foarte zelos propagandist, scoate la iveală, rând pe rând, aproape toate cărțile bisericești necesare. La 1559 iese în tipografia brașoveană Catechisis românesc, la 1560 (ori 1561) Evangheliar românesc, la 1563 Apostol, și așa cu încetul: Tâlcul evangheliilor, Molitvelnic, Psaltire și alte cărți liturgice³⁾. Tiparul unei cărți pe acelea timpuri costă o mulțime de bani; aceștia nu le lipsiau „binevoitorilor“ noștri, se găsiu de ajuns ori în vistieriile orașelor sătești, ori în punga cutărui Sas. Jupânul „Hanăș Bégner de în Brașov“ are jelanie pentru sfintele cărți creștinești, și tipărește cu cheltuiala sa Evangheliarul, Jupânul Foro Miclăuș s'a îndurat de a dat chelciug și bani pentru tipărirea Tâlcului evangheliilor și a Molitvelnicului; Jupânul Hărăil Lucaci tipări Evanghelia cu învățătură; iar alte cărți s'au tipărit tot cu bani de ai adepților reformei, căci pribeagul Coresi și cu ajutorul său, Tudor diacul, n'a avut parale. De oarece cărțile acestea erau propagandă lutherană, Sașii dau bucuros banii necesari la tipărirea lor. Cărțile

¹⁾ Dr. At. Marienescu, Luteranismul, calvinismul și introducerea limbi române în bisericile din Ardeal, Anal. Acad. Rom. Tom. XXIV. secț. ist-pag. 174.

²⁾ Iorga, Istoria bisericii rom. vol. I. p. 166, și Dr. Augustin Bunea, Vechile episcopii românești, Blaj, 1902 p. 36.

³⁾ Marienescu, op. cit. p. 176 urm.

luate din sfânta Scriptură vor fi fost ele făcute după vre-un text luteran, însă în acestea nu se poate observă proselitismul. Dar vine Evanghelia cu tâlc și Molitevnicul, adevărate cărți rituale și dogmatice de ale protestanților. În Molitevnic nu se cuprind toate slujbele din Euhologiul bisericii orientale, ci numai: „molitvele, botezul, cununia, cuminecătura, tipicul Ierturghiei, vecernie, slujba de demâneată, cântecele de în psalomi și de în evglie, petrecătura morților“¹⁾. Va să zică lipsesc din molitevnic toate sacramentele bisericii orientale, pe cari nu le primește religiunea lui Luther, așa lipsește mirul, spovedania, preoția și sfântul maslu. În Tâlcul Evangheliilor se aduc învinuiri „oamenilor de besearică, cum sânt popii, patriarșii, vlădicii, episcopii și tot fealul de preuți“²⁾. Se plânge cartea, că popii nu fac nimic în schimbul venitului lor, și așa oamenii n'au învățat aproape nimic. Ceartă pe cei „cari se roagă sfinților morți: Ilu snt Pătru“ șcl, „că numai unul Isus Hristos iaste îmblătorul derept noi și rugătorul: nimea altul, nici în cer, nici pe pământ. Că sfinți morți nu aud rugăciunea noastră“³⁾. Și din acestea se vede, că toată cartea nu e decât o propagandă a „reformei“, pentru care a dat bucuros chelciug și bani jupânul Foro Mielăuș.

Haina, în care venia reforma lui Luther la Români, eră foarte ademenitoare. Sașii, „prudentes et circumspecti“, cum îi numiau regii și împărații, veniau la Români în limba acestora. „Românește am scris acest Molitvenic, spune Coresi, cum să înțeleagă și popa ce zice însuș și oamenii ce ascultă“⁴⁾, iar în Tâlcul Evangheliilor îi îndeamnă pe preoți: „să spue cuvântul lui Dumnezeu, sfânta Evanghelie, în limba pe carea grăesc oamenii, să putem înțelege noi mișelamea. Ce folos e lor dacă popa grăiaște în limbă străină, Românilor sârbește, de nu înțeleg, sau pe altă limbă ce nu vor înțelege ascultătorii“⁵⁾. Dar această activitate literară „a produs o slabă mișcare în lumea românească de pe atunci, și mai ales în cler,

¹⁾ Bibliografia românească veche de Ioan Bianu și Nerva Hodoș, Vol. I. București, 1903, p. 52.

²⁾ N. Iorga, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1868 (Studii și Documente VII. Partea III). București 1904 p. LXXVI.

³⁾ Iorga, op. cit. p. LXXVII. urm.

⁴⁾ Ioan Bianu, Despre introducerea limbii românești în biserica Românilor, București 1904 p. 11.

⁵⁾ Bianu, op. cit. p. 9 urm.

care a continuat a se țineă strâns de tradiția seculară slavonă¹⁾. Oricât le va fi plăcut Românilor limba lor: în forma în care li-se dă, ca un element distrugător al credinței, și tocmai a acelor părți, pe cari le cunoșteă și înțelegeă poporul, nu li-a trebuit.

De altfel Sașii înșiși, dela o vreme se disgustă de prozelitism, căci „reforma religioasă“ a Românilor o ieau în mână Calvinii unguri, pe atunci atotputernici în Transilvania.

* * *

Calvinismul s'a răspândit între Unguri cu o iuțală ne mai pomenită, încât devenise, mai cu seamă dela adunarea din Aiud dela 1564, religiune națională ungurească (magyar vallás). Atât din motive religioase, cât poate mai vârtos din motive politice, pentru a se întări. Ungurii Calvinii, ajutați de domnitori și de dietă, în care ei formau majoritatea, încep cu sila, nu ca Sașii prin vorbe frumoase și cărți pe înțeles, încep cu sila a-i atrage pe Români dela credința lor la religiunea întemeiată de Calvin. Vorbind Ioan Zápolya despre credința veche a Românilor, o numește: „papan setetseg“ = întunecime papistă (az elebi tevelgesnek az papan setetsegnek ellene nem akarnak mondani²⁾). Ori vorbește Zápolya aici ca un Calvin, plin de ură față de catolici, cu a căror credință eră aproape identică cea românească, — ori vreă să spună, că Româniii uniți se împotriveau mai mult decât alții prozelitismului calvin, căci pe timpul lui Hunyadi, și de sigur și după aceea erau mai multe zeci de mii de Români uniți cu Roma; numai în jurul Sebeșului erau la 30.000³⁾. Pentru ca să-i atragă pe aceștia la calvinism, trebuia să bage în ei mai întâiu ura față de Papa⁴⁾.

Calvinii încep prozelitismul printre Români cu legi. Dieta adunată la Sibiu în 30 Noemvrie 1566 iea hotărârile următoare: „Predicarea evangeliului nicăiri să nu se împiedece. Acum din nou se decide, ca stârpindu-se erezurile⁵⁾, să se

¹⁾ Acelaș, p. 11.

²⁾ N. Iorga, Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și Mitropolia Ardealului. Anal. Ac Rom Tom. XXVII. Sect. ist. p. 24.

³⁾ Timoteiu Cipariu, Acte și fragmente, Blaj 1855 p. XVI. și Bunca, Vechile Episcopii p. 6 urm.

⁴⁾ Cipariu, op. cit. p. 9.

⁵⁾ Calvinii noștri intru așa măsură zelau pentru lățirea reformatiunii, de în religiunea Românilor nu vedeau altă, decât idololatrie, și luau măsuri severe pentru, lățirea evangheliului și stârpirea idololatriei., adecă a credinței Românilor«. I. M. Moldovanu în »Arhiv pentru filologie și istorie. Blaj, 1867 p. 793.

sporească religiunea cea adevărată, cu deschilinire între Români“ (art. 36). Și dacă Românii vor fi neascultători, și nu se vor lăpăda de erezuri, primind religiunea cea declarată de adevărată la Aiud: „să se scoată din țară, fie episcopi românești, fie popi, fie călugări. Și toți popii să asculte numai de superintendentul episcopul Gheorghe, și de popii aleși de el. Iar cine ar conturbă pe aceștia, să incure nota infidelității“¹⁾. Infidelitatea se pedepșiă în evul mediu ca și leza majestate, de aici se vede, că la mari primejdii se expuneau clericii și credincioșii, cari nu se supuneau poruncilor dietei.

Gheorghe din Sângeorzul Bisriței (de Zentgyeorgh), fostul episcop ortodox de Vad²⁾, a fost o bună unealtă în mâinile calvinilor. Reședința lui eră Teiușul³⁾, un centru foarte potrivit și pe acele timpuri. Pe el îl sprijinește regele și toate autoritățile, ca să îndrume pe preoți „la adevărul evangheliei și la slujirea laudelor dumnezeesti în limba română, spre a fi înțelese de comună“⁴⁾. Acest arhiepiscop al bisericilor române⁵⁾, cu ajutorul autorităților civile, adună în anul 1568, luna Ianuarie, sobor preoțesc la Teiuș, unde se strânse la olaltă mulți preoți îngrozii, cari primiră a sluji românește, și iscălră o hotărîre redactată în limba poporului⁶⁾, adecă cea românească. Deci după legi și porunci crăești, mai vine și hotărîrea preoțimii românești calvine, de a se sluji în biserici în limba românească. Însă lucrul cu aceasta nu se isprăvește, căci scopul acestei propagande, care pune în mișcare pe regele, dieta, nobilii, comiții, primarii și pe celelalte autorități politice din Ardeal, nu e luminarea Românilor prin religiune, ci calvinizarea lor. Aceasta se vede din hotărîrile sinodului românesc calvin, ținut în Aiud la 16 Octomvrie 1569, în care se scot din liturghie rugăciunile cătră „răposaii sfinți sau alți morți,“ pe preoții „harnici“, dacă rămân văduvi, îi lasă să se căsătorească a doua

¹⁾ Marienescu, op. cit. p. 6 urm.

²⁾ Iorga, Istoria bis. rom. vol. I. p. 175.

³⁾ Bunea, Vechile Episcopii p. 39.

⁴⁾ »Az Evangelium Igassagara es az Isteny diczireteknek olah nyelven valo ssolgaltatasara,... koesseg ertesere« v. Iorga, Ștefan cel Mare etc. p. 24.

⁵⁾ »Georgh pap az olah egyhazak fő püspöke« îl numește regele Zápolya; v. Iorga, Ștefan cel Mare etc. p. 24.

⁶⁾ Iorga, Ist. bis. rom. I. p. 176.

oară¹⁾. — Mihaiu Viteazul la rândul său — poruncește tocmai contrarul, oprind a doua căsătorie la preoți²⁾.

Ori cât au fost de puternice mijloacele de calvinizare, și ori cât de draconice pedepsele pentru ceice nu se supuneau³⁾, și dacă s'au alăturat unii la noua credință, cei mai mulți au rămas în vechea lor credință cu vorbele limbii slavonești, „pe care gura preotului drept credincios le rostiă în biserică, fără ca mintea lui chiar, în cele mai multe cazuri, să le priceapă“⁴⁾. Mihail Tordași (pe la 1580) se pare a fi fost ultimul episcop calvinesc la Românii din Transilvania, — având însă Românii și episcop oriental. Pentru ca să se facă din convingere trecerea Românilor la calvinism, începe și acesta a tipări cărți bisericești românești⁵⁾. Din acest timp, și ca opere de ale calvinizanților, sunt Paliia dela Orăștie (1582), Catehismul calvinesc tipărit la Bălgrad (1640), Evanghelia cu învățatură tipărită tot acolo (1641), și altele.

Acum își face loc și în principate limba română, atât în biserică, cât și în stat. Cea dintâiu carte liturgică, cu text românesc, atât la rubricile tipicului, cât și la cântări și la rugăciuni, e Liturghia vrednicului Mitropolit Dosofteiu la 1679⁶⁾. Cu aceasta nu începe însă introducerea limbii românești în întreagă biserica românească din principate, căci la un an după Dosofteiu publică o altă Liturghie Mitropolitul Teodozie, la 1680, în care după cum spune autorul: „nevoit-am de ciastă dată de am dat în lumină Lyturghia, și nu mai mult alta am făcut... fără cât tipicul ei... pe limba noastră am întors... Iară Lyturghia toată a o prepune pe limba noastră și a o mută,

¹⁾ Iorga, op. și vol. citat p. 177. Acesta încă e un lucru propriu »reformei« religioase. Biserica nu a admis până atunci căsătoria diaconului, preotului, și episcopului după hirotonire. Luther se căsătorește, cu toate că eră călugăr și preot, și provoacă pe arhiepiscopul din Mainz să se căsătorească; v. Ioseph Card. Hergenröthers Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte ed. IV. vol. III. p. 55.

²⁾ Bunea, Vechile Episcopii p. 67.

³⁾ Iorga, Ist. bis. rom. vol. I. p. 177

⁴⁾ Iorga, Ist. lit. relig. p. 21.

⁵⁾ Bunea, Vechile Episcopii p. 41 urm.

⁶⁾ Bianu, op. cit. p. 19. Dosofteiu a mai tradus în românește și Molitvenicul și Octoiul. Slujba logodnei și a cununiei publicată la Bianu, op. cit. p. 46, e scrisă nu pentru a se face totdeauna în biserică, ci numai la vre-o cununie, care dorește boierul să se facă în românește. Bianu, op. cit. p. 22. Deși e mai veche ca Liturghia lui Dosofteiu, nu e carte bisericească.

nici am vrut, nici am cutezat, drept mărturisesc pentru multe alte pricini ce m'au împins, săvai că și pentru scurtă limba noastră ce iaste¹⁾. Și în Transilvania se tipăresc încă pe această vreme cărți slavonești, căci cărțile românești ale lui Coresi și ale propagandiștilor calvini erau considerate de eretice²⁾.

Scoaterea limbii slave din biserica Românilor și ridicarea limbii noastre naționale ca limbă liturgică în locu-i, s'a îndeplinit, după cum crede Domnul Ioan Bianu³⁾, numai în cele trei decenii ale secolului al XVIII. Aceasta e de a se înțelege pentru toată biserica românească. La noi în Ardeal a trebuit să fie limba românească limbă liturgică deja înainte de sfârșitul secolului al XVII, înainte de ce s'a făcut unirea cu Roma, căci altfel Papii, cari sunt foarte mari contrari ai limbelor vii în liturghie, nu ne-ar fi dat voie niciodată, după unire, să întrebuițăm în sfânta liturghie limba noastră, singura limbă liturgică vie pe suprafața globului creștinesc.

Ori cum ar fi fost cărțile bisericești tipărite de propagandiștii lutherani și calvini, ele au fost cele dintâiu, cari, deși cu altă menire, totuș au ridicat limba românească la vrednicia de a se sluji în ea dumnezeieștile taine. Cel ce a introdus însă limba românească în biserica națională, a fost mitropolitul Dosofteiu, sub a cărui înțeleaptă și plină de roduri păstorie s'au tradus toate cărțile liturgice, cari au trecut granița în Ardeal, despre care se știe, că până la 1850 aveă acelaș text în cărțile bisericești ca și principatele.

Domnul Iorga vorbind de operele lui Coresi, recunoaște în ele mișcarea husită⁴⁾. Aceasta nu s'a întins în Transilvania niciodată, propagandiștii noștri toți au aparținut ori reformei lui Luther, ori celei alui Calvin. Și deja pe la sfârșitul secolului al XV nu se mai vorbește de o vieață plină de putere a acestei secte, cu atât mai puțin de răspândirea ei. Nici legătura de timp nu se potrivește, doar Coresi, care după dl Iorga e un agent husit, își începe lucrarea numai în a doua jumătate a secolului al XVI, sprijinit — în tot chipul — de sfatul orașului Brașov și de păstorii lutherani din acel oraș.

Sunt unii, cari spun, că de aceea s'a introdus limba românească în biserică, fiindcă cea slavă eră tot mai puțin cunos-

¹⁾ Bianu, op. cit. p. 20.

²⁾ Iorga, Ist. lit. relig. p. LXXXVI.

³⁾ Op. cit. p. 23.

⁴⁾ Ist. lit. relig. p. XVII.

cută. Dl Ilie Bărbulescu, fruntaș între slaviștii noștri, dovedește tocmai contrarul¹⁾. Nu că preoții dela sate și poporul ar fi progresat în cunoștința limbei slave, pe care poporul n'a înțeles-o niciodată, iar din preoți foarte puțini vor fi fost știutori de carte slavonă, ci boierii și oamenii cu carte, cari dovedesc și în secolul al XVI o foarte frumoasă cultură slavonă.

Dr. IOAN BĂLAN.

Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos.

(IV).

II.

Fie de ajuns însă, ca specimen, acestea câteva „contradicții“²⁾, pe cari critica raționalistă le găsește în istorisirea evangheliștilor.

Mai gravă pare dintre toate obiecțiunea ce o face „critica“ modernă pe tema, că relațiile evanghelice ar reprezenta două tradiții deosebite, referitoare la aparițiile Domnului, cari nu se pot împăca nici de cum. Premitem dela început, că dovezile ce se aduc pentru afirmația aceasta sunt foarte șubrede, întemeiându-se pe concluzii aprioristice și arbitrare.

E vorba despre aparițiile din *Galilea* și aparițiile din *Ierusalim*. Argumentele ce se construiesc, pentru a pune în evidență contrazicerea între evangheliști, atacă în primul rând — fără temei de ajuns — chiar întregitatea și autenția unor părți din Evanghelii. Zice adecă critica modernă, că unele dintre relațiile evanghelice cunosc numai apariții din Galilea, altele numai apariții din Iudea (Ierusalim). Pentru a se putea dovedi aceasta afirmație, este de lipsă, ca să fie suprimate mai întâiu stihurile din urmă ale evangheliei după sf. Marcu, precum și întreg capitulul 21 al evangheliei după sf. Ioan. Căci fără de suprimarea, mai ales a acestor texte, „contradicția“ nu s'ar putea dovedi³⁾.

¹⁾ Cercetări istorico-filologice p. 27 urm.

²⁾ Vezi Nr. 11—1912 din „Cultura Creștină“ pag. 237.

³⁾ Vezi mai sus, pag. 207.

„Contradicția“ aceasta e construită, din partea criticei raționaliste, în chipul următor.

Mateiu și Marcu (fără de stihurile 16, 9—20) cunosc numai apariții de ale celui Înviat în Galilea, iar Luca, Ioan (fără de c. 21) și închierea din Marcu (16, 8—20) scriu despre apariții din Ierusalim și Iudea.

Apariția din Galilea istorisită de *Mateiu* (28, 17) trebuie să fie cea dintâiu între aparițiile făcute învățăceilor, fiindcă îndoiala unora dintre ei („iară unii s'au îndoit“, Mt. 28, 17) nu se poate nici cum pricepe, în cazul când Isus li-s'a mai arătat vre-odată. Ce e drept, Mateiu c. 28 în st. 9 și 10 amintește o apariție, muierilor, în dimineața învierii, dar apariția aceasta, evident (sic!), nu aparține tradiției originale, ci este o interpolație mai târzie, vârată aci din cine știe care izvor! Întreagă relațiunea lui Mateiu face impresia (!) că el știe numai despre o apariție din Galilea, deci stihurile 9 și 10 aici nu se potrivesc.

Sf. Marcu, partea „autentică“ (adecă până la 16, 8) încă nu cunoaște apariții în Iudea. Și la Marcu (14. 28), ca și la Mateiu (26. 32), e reprodusă promisiunea lui Isus, că ucenicii îl vor vedea în Galilea. Și aci (16. 7), ca și la Mateiu (28. 10), se zice femeilor: „mergeți de spuneți Ucenicilor lui și lui Petru, că va merge mai înainte de voi în Galilea, acolo veți vedea pe el.“ — Prin urmare, în închierea originală a lui Marcu, carea noi nu o am mai avea (!) trebuie să fi fost istorisită o apariție în Galilea.

O tradiție contrazicătoare s'ar cuprinde însă la Luca, la Ioan și în încheerea de azi alui Marcu. Aci ar fi vorba numai despre apariții din Iudea. La Luca, în special, e mai evident contrastul cu grupa primă. La Luca, îngerul nu mai îndrumă pe Ucenici către Galilea. Aparițiile referite de Luca (cea din Emaus, cea lui Petru și cea a ucenicilor adunați) critica modernă le socotește apoi ca și cum toate s'ar fi întâmplat în una și aceeași zi: în ziua învierii, și stăruiește asupra cuvintelor, rostite cu prilejul apariției făcute Învățăceilor: „Iară voi ședeți în cetatea Ierusalimului, până când vă veți îmbrăca cu putere de sus.“ Nemijlocit după acestea ar fi urmat apoi — după sf. Luca — despărțirea de ucenici din Vithania și înălțarea la cer.

Aci, la *Luca*, contrastul față cu tradiția galileică, ar fi deci desăvârșit. La Luca toate aparițiile Celui Înviat se pe-trec în ori lângă Ierusalim, în una și aceeași zi. Apariții ga-

lileice sunt absolut escluse; timpul scurt și opreliștea de a se depărta din Ierusalim nu le îngăduie.

Tot așa textul *autentic* a lui *Ioan* nu cunoaște decât 3 apariții din Ierusalim (Magdalena, ucenicii fără de Toma, și 8 zile mai târziu ucenicii cu Toma la olaltă). De asemenea stihurile de azi din *Marcu* (16, 19—20: Magdalena, doi ucenici „cari mergea la un sat“ și „celor unsprezece).“

Am subliniat textul *autentic* a lui *Ioan*, pentru că cap 21, (care relatează apariția făcută celor 7 învățaței în Galilea), ca și stihurile 9 și 10 din c. 28 dela *Mateiu*, (unde se relatează apariția făcută muierilor în *Ierusalim*), tocmai pentru motivul că trag dungă peste întreagă combinația și argumentația critice raționalistice, sunt fără doar și poate socotite și cualificate ca *neautentice*, ca schimbări și adausuri mai târzii, făcute *cu tendința de a împăcă contrastul dintre cele două grupe ale istorisitorilor evanghelici*.

Eliminându-se deci din textul canonic de astăzi al Evangheliștilor aceste două adausuri, rămâne „contradicția“ nudă și evidentă între tradiția galileică și cea iudaică, contradicție care nu se poate înlătura decât dacă una din cele două tradiții o vom respinge, și vom primi exclusiv pe cealaltă, pe cea mai plausibilă și mai verosimilă.

Acuma e cestiunea: care din două este mai verosimilă: tradiția, care spune despre aparițiile din Iudea ori cea din Galilea?

Răspunsul critice moderne e prompt: tradiția evanghelică, care grăiește despre aparițiile din Galilea, singură e cea originală, cea adevărată: Pentru că: *Mateiu* și *Marcu* reprezintă cea mai veche formă a evangheliei scrise. În deosebi *Marcu* trebuie socotit ca cel mai vechiu dintre toți. Mai departe, relațiunile lui *Mateiu* și *Marcu* sunt mai sobre, mai simple, mai puțin preocupate și cu mai puține elemente miraculoase și legendare. La *Luca* și la *Ioan*, Cel înviat nu numai vorbește, ci primește și mâncare și se spune, că s'a lăsat chiar a fi pipăit! În favorul acestei tradiții galileice e citat ca mărturie și sf. *Pavel*, în ale cărui scrieri de asemenea nu s'ar găsi nimica despre aparițiile din dimineața Paștilor și din Ierusalim. Prin urmare: tradiția galileică este cea adevărată, cea mai veche. Mai târziu numai s'a ivit tradiția despre aparițiile, din „a treia zi“ și din Ierusalim. *Luca* evanghelistul s'a pus în serviciul acestei tradiții ierusalimitane, și anume în chip exclusiv! Pe

Luca l'a urmat apoi și Ioan. La urmă, ambele tradiții au fost combinate, și combinația aceasta o avem în textul canonic al evangheliilor de astăzi¹⁾.

Aparițiile din Ierusalim de a treia zi sunt socotite deci ca ficțiuni, ca scornituri mai târzii. Încheerea autentică a lui Marcu a fost ciuntită anume. În aceasta încheere încă a fost vorba, desigur (!), despre apariții în Galilea, precum acest lucru se poate dovedi dintr'un fragment de curând descoperit al unui evangheliu apocrif a lui Petru. În Galilea crede Petru mai întâiu a fi văzut pe Isus cel înviat, a avut parte deci de o viziune, nu de o adevărată și reală apariție, și după el și alții. Faima acestei apariții false, ce a existat numai în fantazia lui lui Petru și a câtorva încă, s'a lăsit de grabă, cu putere sugestivă, în cercul mulțimii, și a fost primită bucuros, din partea adepților Nazarineanului, în situația penibilă, în carea se aflau după patima și moartea învățătorului lor.

Mai târziu închierea cea „originală“ a lui Marcu, care spuneă despre reîntoarcerea în Galilea a învățăcelilor, cari în Iudea nu mai aveau ce căută, după moartea lui Isus, trebuia să facă o impresie deprimătoare. Adugeți necesitatea ivită în curând de a oferi celor îndoelnici dovezi mai pipăite despre învierea trupească a lui Isus, și — avem deja motivul, care a dat naștere relațiunilor despre aparițiile din Iudea și Ierusalim ale evangheliștilor Luca și mai ales Ioan. Pentru a ajuta biruința tradiției mai târzii, judaice (a lui Luca și Ioan), încheerea originală a lui Marcu carea reprezintă tradiția contrazicătoare mai veche, a fost, fără mult scrupul, înlăturată (din partea presbiterilor din Asia mică, învățăceii lui Ioan!) și înlocuită — de sigur, mai târziu ceva — cu o nouă încheere, cea de astăzi, potrivită și în armonie cu relația ultimilor evangheliști. Istorisirea despre apariția făcută lui Petru, din încheerea originală a lui Marcu a fost primită și prelucrată, e drept, în c. 21 dela Ioan, dar chiar aci sunt urme evidente că apariția aceasta, în tradiția cea originală, a fost *cea dintâiu*. Căci, se întreabă „critica“ modernă, ce rost are observarea dela st. 14: („Cu aceasta iată a *treia oară* s'a arătat Isus Ucenicilor săi, dupăce s'au sculat din morți“) — dacă nu se intenționează corectura unei tradiții mai vechi, reprezentate prin Marcu? Ce

¹⁾ Cfr. Dr. E. Dentler, Die Auferstehung Jesu Christi nach den Berichten des neuen Testaments, Münster in W., Aschendorf, 1908. pag. 19—24.

mai caută în sfârșit apostolii la pescuit în Galilea, după ce deodată cu apariția istorisită la Ioan 20, 19 și urm., li-s'a dat împuternicire pentru misiunea lor?

Iată, cari sunt argumentele esențiale ale „criticei“ moderne în potriua vredniciei de crezământ a relațiilor evanghelice despre învierea lui Isus Hristos.

Fără îndoială, că chipul cum sunt combinate argumentele și numele, cu oare care greutate în cumpăna vieții științifice moderne, a celor ce dau atacul, nu pot ca să nu aibă efect asupra celor mai puțin inițiați în cestiune, mai ales în vremile noastre pornite spre anarhism și spre lăpădarea ori cărei autorități.

Ori cât de solidă s'ar părea însă aceasta combinație de argumente a „criticei“ moderne, ea se distramă în fața examenului adevărat științific, serios și obiectiv. Și numai spre bucurie ne poate servi când și erudiți protestanți mai cumpăniți socotesc și ei întreagă ipoteza aceasta lipsită de temei științific.

Înceherea dela Marcu este întru adevăr, una din „cruicile exegeților.“ Cu ajutorul cunoștințelor și documentelor ce le avem, până astăzi problema întru adevăr nu a putut fi deslegată definitiv ¹⁾.

¹⁾ Înceherea aceasta, pe lângă că prezintă oarecari greutăți interne, 1. lipsește din cei mai vechi codici grecești manuscrisi (Cod. *Vatican* și *Sinaitic*), precum și din codicele *Syr-sinaitic*, descoperit la 1882. 2. Eusebiu și sf. Ieronim încă spun că înceherea aceasta lipsește aproape din toate manuscrisele grecești ale veacului lor. — Acestor motive se împotrivesc altele tot așa de ponderoase: 1. Aproape toate celelalte manuscrise grecești, câte sunt astăzi, precum și aproape toate versiunile vechi ale sf. Scripturi răsăritene și apusene (Itala, Vulgata, Peșito) cuprind textul Mc. 16. 9—20. 2. S. Iustin dar mai ales Tațian și Ireneu, cari sunt mult mai vechi decât cele mai vechi manuscrise ale textului însuș, adevăresc, că stihurile acestea fac parte din Evanghelia după sf. Marcu. 3. Înceherea cu 16, 8 este întru adevăr prea abruptă, prea forțată, decât ca Marcu să fi putut avea gândul să o termine așa, precum se termină cu stihul 8. — Anticipez aci soluția ce o dă acestei cestiuni *Nelser*, *Einleitung in das Neue Testament*, Herder, Freiburg 1905 pag. 100—101. „Das Markusevangelium ist aus der Hand des Markus in unfertigem Zustande in dem Umfange, wie es heute ohne den Schluss vorliegt (1, 1—16, 8) hervorgegangen, indem der Verfasser durch irgend einen Umstand an der Vollendung gehindert wurde, von dem nicht zu Ende geführten Autograph sind Abschriften gefertigt worden, und auf diese Abschriften gehen die angeführten Manuscripte mit dem unvollständigen Markusevangelium (bis 16, 8) *N* und B, (Codex Sinaiticus și

Dar tocmai pentru că cestiunea își are greutatea sa încă nedeslegată, tocmai de aceea nime nu are dreptul de a trage dintr'însa concluzii sigure și de o importanță așa de adâncă. Cu atât mai puțin e permis a o face aceasta, recurgând la o supoziție, care este cea mai puțin probabilă și foarte puțin întemeiată pe dovezi.

Că Evanghelia lui Marcu a avut o altă încheere, carea s'ar fi pierdut mai apoi, e întru adevăr o supoziție absolut riscată și moralicește imposibil de susținut. Nici un manuscris, nici o versiune, nici un citat ori măcar vre-o aluzie la sfinții Părinți, despre o altă încheere a lui Marcu, nu s'a putut găsi până astăzi. E vorba de o bucată dintr'o evangheliie, ieșită din peana unui autor inspirat, de șirele din urmă ale evangheliiei, — o bucată ce în chip necesar a trebuit să fie legată cu celalalt context, dându-i acestuia concluzia și încheerea formală — și această bucată să fi pierit, fără de orice urmă? În istoria textului evangheliilor, cazul acesta nici nu are precedent.

Ba, mai mult! încheerea aceasta a fost suprimată în chip tendențios din partea ucenicilor evanghelistului Ioan, din partea presbiterilor din Azia mică!

Relația dintre Evanghelistul Ioan și discipolii lui și dintre Marcu ne este prezentată de Eusebiu în Istoria sa bisericească (c. III. cap 39), într'un chip foarte limpede. Anume: Din gura lui Papia știm, că „presbiterul Ioan“ din Azia mică, deși nu-i plăcea întru toate ordinea (τάξις), în care erau înșirate faptele și cuvântările lui Isus, totuș a aprobat evanghelia lui Marcu, luându-o în apărare și înlăturând prin aceasta anumiți scrupuli ai ucenicilor săi și a celor din Azia mică. Cum ar fi deci cu puțință să afirmăm cu temei, că învățăceii acestia, în potriua autorității măiestrului lor, Ioan Evanghelistul, s'ar fi pretat la mutilarea aceleiaș evanghelii? — Sa zicem, că totuș au făcut-o. Dar la epoca aceea evanghelia lui Marcu a trebuit să fie mult mai lătită, decât ca ei din Azia mică să

Vaticanus!) zurück. Später kam der heutige Schluss (16, 9—20) dazu.“ — Părerile lui Belser, Zahn ș. a., despre autorul stihurilor din urmă se concentrează asupra persoanei lui Aristion, ucenic de a sf. Ioan. „Eine Ergänzung des Markus durch den Presbyter Aristion ist als möglich zuzugeben; aber nicht eine *Verstümmelung* der Markusschrift in der bezeichneten Tendenz; die Schrift kann sehr wohl in unfertigem Zustande nach Kleinasien gekommen und dort eine Vervollständigung erfahren haben.“ Belser, op. cit. p. 105.

poată împiedecă conservarea și eventual reslășirea mai departe a închierii ominoase, și în acest caz, noi am aveă, cu siguranță, — cum *nu* avem astăzi — aceasta încheere în atâța și atâța codici și exemplare vechi! ¹⁾

„Ceeace dovedește lipsa de temei a întregii hipoteze despre mutilarea evangheliei lui Marcu — așa conlude Belser ²⁾ — este lipsa totală de răspuns la întrebarea: Ce s'a făcut cu încheerea afirmativ originală a lui Marcu? mai bine zis: cum se poate închipui că întregă lumea creștină să îngăduie a i-se fură încheerea genuină a lui Marcu și a i-se octroiă alta, din partea presbiterilor din Azia mică?“ Dacă acest lucru ar fi și reușit în Azia mică și în întreg Orientul, „de bună seamă cel puțin la Roma s'ar fi ridicat glasuri de contrazicere, și urmele acestei protestări, resp. urme de ale încheerii genuine totuși s'ar fi păstrat în vre-un chip oarecare“.

Cum limpede se vede deci, hipoteza aceasta este mai mult decât neprobabilă, pare deadreptul cu neputință!

Ce vom răspunde apoi „criticei“ moderne, carea știe și găcește și aceea ce a fost scris în încheerea originală dispărută, chiar și după ce orice urmă a acestei încheeri s'a pierdut? Că acolo a trebuit să fie amintită o apariție în Galilea, aceasta afirmație nu e nevoie să fie dovedită cu evanghelia apocrifă a lui Petru, despre care un învățat protestant (Th. Zahn) spune, că isvoarele nu-i sunt altele, decât evangheliile cele canonice, pe cari le-a prelucrat, schimonosindu-le pe ici pe colo, în slujba unei secte eretice gnostice. Doar Belser și alții p. e. interpretează în aceeaș direcție, admițând, că apariția istorisită în st. 14—18 ale epilogului de azi din Marcu, s'a petrecut întru adevăr în Galilea. Informația din evanghelia apocrifă a lui Petru despre o apariție a lui Isus făcută lui Petru și câtorva învățăcei în Galilea poate fi luată prea bine din c. 21 a lui Ioan, nu trebuie nesmintit să fi fost luată numai din epilogul dispărut a lui Marcu!

Că Ioan (21, 14) relevă în chip apriat a *treia* apariție a lui Isus („iată acum a treia oară s'a arătat“ șcl.), aceasta nu îndreptățește pe nime, ca să vadă cine știe ce tendință ori intențiune de schimbă tradiția „mai veche“ a lui Marcu. Indicații precise de timp și de înșirare găsim la Ioan și airea. Așa

¹⁾ Cfr. Dr. E. Dentler, op. cit. p. 23.

²⁾ Op. cit. p. 105.

la 2, 11 zice tot Ioan: „Aceasta au făcut începătura semnelor Isus în Cana Galileei,“ iar la 4, 54: „Acesta iarăş al doilea semn au făcut...“ şcl. Nu trebuie deci să ne fie bătător la ochi acelaş fel de procedare, când e vorba de istorisirea apariţiilor: numerarea lor.

Că pe Apostoli, şi după ce li-s'a încredinţat misiunea şi li-s'a dat în sara Paştilor învierii, puterea recerută — *înainte* de scoborirea Spiritului sfânt! — îi întâlnim iarăş pescuind în Galilea, dovedeşte numai atâta, că în aşteptarea Spiritului sfânt, grija pentru hrana zilnică îi va fi silit să pună mâna iarăş pe lopeţile luntrilor şi pe rociurile lor¹⁾.

Să vedem acum, cum continuă argumentaţia „criticei“ moderne în potruva faptului învierii.

Încercările silite de a elimina apariţiile din Iudea şi de a transpune întregă istoria evanghelică de după înviere exclusiv numai în Galilea sunt numai preludiul hipotezei așa numite vizionare. Căci alte hipoteze, cum este, d. p, hipoteza unei morţi aparente ori hipoteza unei amăgiri conştiinţe a lumii din partea ucenicilor se pare că nu mai sunt la modă, în zilele noastre.

Întru adevăr, în potruva unei amăgiri conştiinţe a lumii grăeşte înaltul pedestal moral, pe care ni-se prezentă Ucenicii şi Isus Hristos însuş. Şi grăesc în potruva ei martiriile apostolilor, cari credinţa şi învăţătura despre înviere au pecetluit-o cu sângele lor. — Iar în potruva hipotezei morţii aparente vorbesc, de asemenea, foarte multe momente, cari confirmă moartea reală, cum este, de pildă: străpungerea cu lancea, sângele şi apa ce au curs din laturea străpunsă, ungerea cu ulei, îngroparea, etc.²⁾. — Cel ce a dat de altcum lovitura de moarte acestor doué hipoteze, nu este altcineva decât însuş raţionalistul D. F. Strauss!

Mai nou are câţiva adepţi o nouă hipoteză, susţinută mai cu seamă de francezul Réville, că adevăc nu învăţaceii, ci *mai marii sinedriului* ar fi înlăturat trupul lui Isus, şi încă așa de bine, cât nime — până la Réville! — nu a aflat despre lucrul acesta! — În loc de alt răspuns, oricine poate întrebă: ce rost ar fi avut măsura şi dispoziţia aceasta a sinedriştilor,

¹⁾ Cfr. Dentler, op. cit. p. 29–30.

²⁾ Cfr. asupra acestora d. e. Dr. V. Suci: Teologia dogmatică fundamentală. Blaj 1907. vol. I. p. 264–272.

carea ar fi întărit și mai mult pe ucenici în „rătăcirea de apoi“, că a înviat Isus? Cum se explică ținuta de mai târziu a sinedriului? Apostolii, în repeșite rânduri vestesc cu glas ridicat *chiar* în fața sinedriului, învierea lui Isus. De ce tace atunci sinedriul? O singură vorbă a lui ar fi lămurit poporul și ar fi astupat, odată pentru totdeauna, gura Apostolilor, zădărniciind pe veci opera lui Hristos și credința creștinilor!

Hipoteza lui Réville constituie într-adevăr. — culmea nonsensului, în grămada de ipotезelor raționalistice!

Rămâne ca să examinăm mai de aproape, într'un lumăr viitor al acestei reviste, ipoteza cea mai serioasă a criticii raționaliste: ipoteza viziunii subiective, ipoteză ce presupune sinamăgirea apostolilor, reducând origina celei mai înalte dogme a creștinismului la halucinația ori la reflexiile subiective ale ucenicilor lui Isus.

Dr. VICTOR MACAVEIU.

Note mici asupra cultului divin.

— Scrisoare. —

(III)

Preotul, acest serv ales al lui Dumnezeu, această sfințită proprietate a Părintelui ceresc, solul, care vestește legea și judecățile Domnului și ispravnicul, prin care se lucrează minuni în vieța supranaturală, — după ce a pus toate în rând: sufletul său mai întâiu, apoi celelalte ce se țin de celebrarea sfântului sacrificiu liturgic, începe pregătirea darurilor, la masa procomediei.

Masa aceasta, așezată lângă perete, în partea dreaptă (de către miazănoapte) a altarului, se acopere cu măsăriță albă și curată. Pe ea se pune o lumină în feșnic, vasele pentru vin și apă, prescura, un cârpătoarăș și vasele, ce le-am amintit în scrisoarea trecută. Deasupra mesei se depinge ori se pune icoana cu pogorirea de pe cruce a Domnului de către Iosif și Nicodim (Conc. prov. III. Tit. III. c. II. p. 6).

*

Can. 3. apostolic; can. 57 și 99 trulan și conc. prov. III. (Tit. III. c. I. p. 3.) opresc, să se ducă la altar altceva, afară de ce se ține de celebrarea sfintei liturghii. Așa în can. 3. apost. se prescrie următoarele: „Dacă vre-un episcop, ori presbiter, în contra

așezării Domnului despre jertfă, va aduce la altar alte celea, ori miere, ori lapte, ori în loc de vin alte beuturi meșteșugite, ori pasări, ori orice vite, ori legumi afară de rânduială... să se lipsească de tagma preoțească... „Nu se cuvine a aduce miere și lapte la altar» hotărăște conc. VI. ecumenic în can. 57, iar în can. 99 oprește abuzul Armenilor de a duce cărnuri în altar. Can. 3. apos. și 28 trulan îngăduie, să se ducă struguri la altar, ca să se binecuvinte și să se împartă ca primizie, dar nici decum ca să fie mestecați cu sf. Cuminecătură.

Diferite oblațiuni de obiecte curate n'au fost și nu sunt interzise, dar în folosul servitorilor altarului, și nu pentru sf. sacrificiu liturgic (Can. 4. apost.). Și s'au și dus totdeauna. Motivarea acestei datine o expune frumos sf. Ireneu, scriind: »Și noi creștinii aducem oblațiuni lui Dumnezeu, ca întru toate să ne arătăm mulțămitori lui Dumnezeu, Creatorul, aducându-i cu inimă curată, cu credință nefățărită, cu speranță tare și cu iubire fierbinte pârga produselor creațiunii sale. Nu-i oferim ca și cum ar avea lipsă, ci mulțămind domniei sale preainalte și sfinșind darurile creațiunii. Căci precum Dumnezeu n'are lipsă de ale noastre, așa avem noi lipsă să aducem ceva lui Dumnezeu, cum zice Solomon (Pilde 19, 17): Celce face miostenie cu săracii, împrumută lui Dumnezeu cu dobândă«. (Adv. haer. IV, 18. — la Dr. Marcu, Teologia pastorală, T. II. p. 217. în notă).

*

Materia sfântului sacrificiu liturgic e pâinea și vinul, cari trebuie să fie curate. Conc. III. (Tit. III. c. II. p. 3.) »recomandă preoților, să poarte grijă cu tot deadinsul, ca prescurile, ce se aduc la biserică, să fie din făină curată de grâu, scutită de orice ingrediente străine, iar vinul să fie vin curat de viță«. Sinodul din 1869. (can. 4) mai recomandă, ca prescurile să le pregătească muiere mai în etate și cu purtări cuviincioase. De altcum oricine, fie muiere, fie bărbat, poate face prescuri numai să fie curat, cinstit și să le știe pregăti, făcând aluatul *numai cu apă și cu puțină sare* și aplicând pristornicul pe ele.

De s'ar întâmplă, ca într'o Duminecă ori sârbătoare, să nu fie prescură, *preotului nu-i permis, să omită celebrarea sfintei liturghii, cum se face în unele parohii, sau să întrebuințeze ca materie franselă*, fiindcă aceasta e materie dubie. În cazul acesta să tolosească pâne comună, numai să fie

de grâu curat, ce se va află totdeauna cel puțin la o familie din parohie. De altcum familia preotului nu-i dispensată de a oferi pâne pentru sf. liturghie. Se dă și o preafrumoasă pildă credincioșilor, dacă preutesele noastre trimit câte o prescură în fiecare săptămână la biserica, unde celebrează soții lor. Colaborarea aceasta materială ar fi și este și o dovadă despre unirea în cugete și sentimente a preoților cu soțiile lor până și în cele mai sfinte, mai alese și mai sublime lucrări. Ce adâncă înțelegere a dovedit soția ta, iubite, când spune, cu câtă bucurie pregătește prescurile săptămână de săptămână, știind, că din ceeace v'a dat Dumnezeu o mică părțicea se va preface în Trupul Domnului Isus, a Aceluia, dela care se pogoară tot darul și binecuvântarea, și când spune, că se roagă lui Dumnezeu, ca lucrarea ei să se perpetueze în familia Voastră.

Privitor la vin, sinodul din 1869 (can. 4) dispune, să fie »vin bine conservat, niciodată întrebuițându-se spre scopul acesta vin înăcrit, mestecat cu alte beuturi, ori altcum stricat«. Preotul, care își face caz de conștiință din aceea, că ce vin întrebuițează, — și chiar toți trebuie să-și facă! — va grijă, ca să aibă vin curat. Vinurile din cârciumele comunelor nu se pot întrebuița fără nici un dubiu. Mai bine e, ca din o colectă să se cumpere vin neexceptionabil dela un proprietar de vii, creștin bun, apoi să se pună în butelii, iar din butelie în mai multe sticlufe. Conținutul singuraticelor sticlufe să se folosească la sf. liturghie. Când preotul nu-i pe deplin convins despre bună-tatea vinului, îl miroasă, iar pentru cazul, că senzul mirosului lui e timpit din oarecare pricină, îl dă crâsnicului, ori cantorului să-l guste. Vinul nu-i iertat să se aromeze artificial, nici să se amestece cu boane de strugur.

Scumpe prietene, trebuie să mă mulțumesc cu puținul, ce ți-am scris și să încheiu, îndreptându-ți cuvintele sfântului Pavel către Romani (15, 30): »Vă rog pe voi fraților pentru Domnul nostru Isus Hristos, și dragostea Duhului, ca împreună cu mine să vă nevoiți întru rugăciuni pentru mine către Dumnezeu«.

prietinul tău devotat:

SENIOR.

CRONICĂ.

Ceva despre cultura noastră de azi. Adunarea generală a »Astrei«, ținută anul acesta la Sibiiu, în zilele de 13—14 Octomvrie, a fost prin însaș firea sa un nou prilej pentru ridicarea în primul plan a problemelor noastre culturale. Toată munca câtă se cheltuește în jurul Asociației noastre stă doar în serviciul acestor probleme.

Cuvântul de deschidere rostit de președintele »Astrei« a fixat cu destulă mulțumire sporul cultural, realizat în cadrele ei dela ultima adunare generală, indicând în aceeaș vreme cu multă hotărîre un prea frumos plan de acțiune viitoare. S'a desvălit cu acest prilej cel dintâiu bust dela noi, acela alui Gheorghe Barițiu, a căru piatră ne vorbește atât de elocvent de trecutul nostru cultural, care are să ne întărească în lupta ce tot mai conștient trebuie să o purtăm pentru atingerea idealului încă foarte depărtat. Pe toate întrunirile acelor două zile, la cari alătura cu atâția fruntași ai vieții noastre publice a luat parte și dl Stroescu, și-a imprimat timbrul său bine cunoscut cultura noastră înaintată din zilele de praznic. Bindecuvântările ce s'au împărțășit adunării generale de preoții ambelor noastre Biserici, în liturgiile cari au fost primul punct al sărbărilor, lăsau să se întrezărească faptul, că cultura noastră vrea să țină și pe mai departe la elementul ei dătător de viață, la religie.

*

Imprejurarea din urmă ne-a imbucurat în mod deosebit, pentru că avem credința, că în nizuințele noastre după o mai bogată cultură națională, precum ne-a fost în trecut, așa și în viitor, cel mai puternic sprijin ne va fi tăria convingerilor religioase. Iar în bindecuvântarea ambelor noastre Biserici noi am văzut în trecut și credeam că putem vedeă și anul acesta simbolul înfrățirii credincioșilor Bisericei unite și a celei ortodoxe pentru ajungerea cu puteri unite a aceluiaș ideal al culturai române.

Dar se pare că de astă dată ne-am înșelat. Factori însemnați din comitetul Asociațiunei, secretarii ei, în revista pe care o îngrijește unul ca director, iar celalalt ca redactor responsabil, au făcut un pas foarte însemnat cătră destrămarea șirurilor noastre de luptă. Numărul ultim (29) al revistei lor, care se tipărea tocmai în zilele de praznic ale »Astrei«, aduce între

altele și »însemnarea« intitulată *schisma noastră*. În această »însemnare« neiscălită, care s'a însemnat deci cu toată greutatea pe care i-o poate da »Luceafărul«, se aduc revistei noastre, și prin ea tuturor sprijitorilor ei, cele mai grosolane insulte, lipsite de orice temei, decât doar acela, din care ni se lămurește, pentruce munca Asociației noastre, cea din zilele de lucru, nu este la nivelul cultural a zilelor ei de praznic. Fără orice rușine se spune în aceea »însemnare« culturală, că »capșorul revistei noastre este ticsit și zăpăcit de confuze învățături adunate de prin 'Propaganda Fide' și aite părți«, pe motiv, că revista noastră »apare întru mărirea lui Dumnezeu, la Biaj, cu considerabile greșeli de gramatică (mă rog!) și cu și mai considerabile greșeli de judecată«. Și pentruca să se știe, cari sunt »și mai considerabilele noastre greșeli de judecată« (cele de gramatică le va spicui gramaticul »Luceafărului« pentru vre-o altă »însemnare!«), iată o spunem și asta. Ele se învârt în jurul cutezanței noastre, desigur fără păreche, de-a nu ne proșterne înaintea ideilor de îndrumare religioasă ale »Luceafărului«, ci de-a ne spune credința și în fața Lui, cu aceeași hotărîre, cu care am crezut, că trebuie să înfierăm orice tendință de destrămarea șirurilor noastre. Pentru aceasta vină a noastră, pe care nu avem motiv s'o tănuim, nici măcar în măsura cum trebuie tănuită vina politică de dăunazi a domnilor din jurul »Luceafărului«, ni-se spune așa verde și românește, că avem »câpșoare ticsite și zăpăcite de învățături confuze«, că »suntem săraci cu duhul, cari nu ne găsim altă meserie în folosul neamului, decât scotocirea tainei lui filioque« și că prin urmare revista noastră »nu este condusă nici în adevărat spirit creștin, dar mai ales nici într'un spirit 'cultural' ridicat«.

Dar ajungă atât. La acest loc trecem peste cuimea infamiei, cuprinsă în aceeaș »însemnare«, de-a spune, că într'unul din »telefoanele« noastre am vorbit cu lipsă de bun simț despre d. Vasile Stroescu, fiindcă aceasta cere considerație specială. Pe temeiul celor de mai sus ținem însă să constatăm, că nu știm »cum să ne mirăm mai cu obediță« (ca să păstrăm stilul impecabil din punct de vedere gramatical al »L.«), cum se poate ca despre aceasta revistă, îngrijită de profesorii uneia din cele mai înalte școli românești din această țară, care prin însuși faptul acesta reprezintă în mod firesc interesele întregii Biserici române unite, să se vorbească așa de pe spatele calului, cum d. Goga n'ar trebui să-și poată permite nici față de cel din urmă din servitorii săi. Nu înțelegem cum se poate, ca secretarii înal-

tului nostru așezământ de *cultură românească*, care este Asociația, să poată bruscă o bună jumătate a membrilor »Astrei«, pe aceia, cari țin la revista noastră, și ne citesc, spunând, că stă de vorbă cu noi, numai de dragul lor (a abonamentului la »L.«?) a »unor oameni *neorientați*, în capul cărora afirmațiile noastre ar puteă găsi o credință oarecare«.

Aceste lucruri noi, păcatele noastre, nu le înțelegem, poate fiindcă suntem atât de »zăpaciți«. Avem însă credința că afară de d. din jurul »Luceafărului« nu le înțelege nici altă lume. Pentru acest motiv credem că de astă dată n'am mai făcut »greșeli de judecată«, cercând să »zăpăcim« și *marele* cap a dd. dela »L.«, în așa măsură, înât să nu mai înțeleagă nici El aceste lucruri.

Dacă, precum nădăjdăm, vom puteă ajunge la atâta, vom mai puteă stă alături în munca culturală a »Astrei«. Altfel însă, foarte cu greu. Și vina nu va fi a noastră! *Redacția.*

*

Vasile Stroescu. Toistoi are o poezie intitulată »*Pantelie Mântuitorul*«, în care spune următoarele: Pantelie, domnitorul, trece pe câmp, prin iarbă și printre flori, cari îi ajung până la brâu. Toate firele de iarbă se dau la o parte din calea lui și toate florile i-se închină. El le cunoaște toate însușirile ascunse, atât ale celor vindecătoare, cât și ale celor otrăvitoare. Din cele vindecătoare el adună câte puține frunze, și-și umple traista. Le fierbe apoi, și gătește din ele un leac vindecător pe sama bieților frați bolnavi... (G. S. Petrow — T. V. Păcățian, Calea spre Dumnezeu p. 49).

Ca un Pantelie, care înțelege adânc trebuințele și rolul nostru, a apărut în timpurile grele, prin cari trecem, dl Stroescu, ca să ne lumineze, să ne imprumute tărie și nădejde pentru un viitor mai bun. Din florile alese ale gândirii și ale sentimentelor sale nobile a fiert darurile princiare, ce le dă și le-a dat ca leac instituțiilor culturale românești, ca să se lege răni, să se aline dureri și să se vindece morburii.

Binefacerile acestui bărbat providențial așa sunt de mari și de dese, iar modestia și tăcerea dăruitorului așa de rari și impunătoare, încât sunt mulți, cari nu-și pot închipui o ființă pă-mântească atât de aleasă; alții îl socotesc de persoană fictivă, iar alții îl privesc de o figură legendară, înaintea căruia, ca înaintea mântuitorului Pantelie se pleacă florile inimei noastre:

recunoștința, dragostea nefățărîtă, stima adâncă și admirația sinceră.

»Telegraful român« (Nr. 96) a adus în discuție pe acest mare binefăcător, iar noi, în nr. 14. am protestat împotriva faptului, că acestui inger al păcii i-se atribuie, în chestiuni religioase, un rol, ce sigur că-l supără, am protestat împotriva încercării de a trage pe d. Stroescu din sferele înalte ideale, unde li șede atât de admirabil, în valurile unei lupte confesionale.

Și ce se vezi! Oamenii dela »Luceafărul«, pe cari îi socotim prietini ai adevărului, se năpăstuiesc asupra noastră, pentru că ne-am fi exprimat fără bunăcuviință despre d. Stroescu.

Iată, ce am scris noi în nr. 14. pag. 448: »Pe d. Stroescu, la care se provoacă ortodoxul, DVoastră pentru dirimarea chestiei, dacă suntem noi schismatici, ori Biserica ortodoxă, îl cunoaștem ca pe un binefăcător al neamului nostru, foarte mare prin puterea banului, de care dispune, și prin înțelegerea superioară a feliului cum trebuie împărțiți banii, de cari se poate lipsi, înaintea căruia ne plecăm cu recunoștința omului, care i-a simțit mâna binefăcătoare, nu credem însă, că d. Stroescu ar avea pretenția să aibă competența de-a decide în chestii teologice (sic!) de importanța aceleia, de care e vorba. Tocmai de aceea credem, că dlui a trebuit să fie foarte jignit, cetind îngăimările 'ortodoxului' DVoastră«.

Această expunere a judecății și sentimentelor noastre despre d. Stroescu o caracterizează »L.« (nr. 29 p. 606-7) în chipul următor:

»Cineva vorbește acolo despre marele nostru Vasile Stroescu cu atâta lipsă de bun simț, încât nu știm cum să ne mirăm mai cu obediență. E vorba că d-l Stroescu poate și trebuie să ne dea câți bani voește, dar să nu se amestece în treburile noastre:

»Am vrea să știm, dacă »C. C.« nu s'a împărțit și ea din vrednicie de a marelui basarabean, atunci am fi pe deplin edificați«.

Confrontați, Vă rugăm și judecați...!

Domnii dela »L.«, să nu uite ceea ce zice Cicero: „*Nimic nu este mai plăcut pentru minte, ca adevărul*« și să grijească, ca să nu se disguste binefăcătorii neamului nostru, nu ai noștri personali, fiindcă noi nici n'am cerut nici n'am primit și nici nu vom cere vre-o subvențiune, cum afirmă Dlor gratuit.

Noi credem, că-i crimă națională să alungi pe cei aleși prin astfel de proceduri și că-i datorința noastră, să fim una în a-le arăta toată iubirea și recunoștința noastră.

În timpurile acestea așa de grele avem trebuință de bărbați, cari să arunce lumină și însuflețire în mijlocul masselor, iar nu de pescuitori în turbure. *Redacția.*

*

Ortodoxul „Telegrafului Român“ și Biserica unită. Un prieten al nostru cetind »telefonul« din numărul 14. al »Culturei Creștine«, ne scrie următoarele șire, cari completează întru câțva celea ce am dorit să-i răspundem Ortodoxului căruia i-a dat atâta atențiune *foaia oficială* a mitropoliei greco-orientale.

Frumoase lucruri — ne scrie prietenul — va fi auzit astă vară marele Stroescu în vila dlui Partenie Cosma dela Călimănești. În special despre Românii uniți, va fi fost informat cât se poate mai bine; o licărire a acestor informații e articolul tipărit de Ortodoxul, cu nenumărate litere grase și cursive. Suntem convinși, că domnul Stroescu în urma informațiilor din vară, e încântat de dragostea cea mare ce o are Ortodoxul (și cu el cei dela »Telegraful Român«) față de biserica »soră«.

Noi uniții am stat de vorbă cu domnul Stroescu mai înainte BCCU Central University Library Cluj
de fraților dela Sibiiu. Cetind apelul Blajului, D-Sa a trimis ajutorul de 100,000 coroane. Consistorul nostru i-a mulțumit, și arătând lipsurile Românilor Ardeieni, *cel dintâiu, pe care l-a recomandat atențiunii marelui mecenate, a fost fondul cultural al Mitropoliei române greco-orientale de Transilvania și Ungaria.* După acesta au urmat Asociațiunile și fondul de teatru. Dl Stroescu va avea încă la îndemână scrisoarea Consistorului nostru, poate să controleze această informațiune, și retrăgându-se în viața singuratică, să cântărească vorbele uniților cu informațiunile Ortodoxului. (ib).

*

† **Dr. Augustin Luran.** Cu moartea canonicului dela Oradea-mare Dr. Augustin Luran, întâmplată după o boală mai lungă în 16 Octomvrie c., Biserica noastră a pierdut pe unul ditre cei mai erudiți teologi ai săi. Temeinicele sale studii filosofice și teologice, făcute în Roma, i-au asigurat de-oparte dela început rolul de îndrumător, pe care l-a avut în cadrele diecezei și chiar a Bisericii, căreia aparține, iar de altă parte ele au fost fundamentul, pe care și-a clădit Luran munca sa literară.

Pe urma slujbelor, a căror scară a urcat-o foarte repede, ajungând până la a doua slujbă în dieceză, aceea de vicar general al episcopului, Luran ajunge în curând să fie cunoscut

În eparhie, iar pe de la anul 1878, când ca profesor al preparandiei orădane, scrie manualul său catehético-istoric pentru luminătorii poporului, numit: »Creștinul greco-catolic deprins în legea sa«, din care se desprinde deopotrivă dragostea sa față de credincioși și abilitatea de a manua condeiul, numele lui trece repede peste hotarele diecezei sale. Incepând cu acest an, Lauran a scris într'una. Până pela anii 90 abia a fost an, în care să nu tipărească ceva broșură nouă. Și dacă cu toate acestea despre activitatea sa se poate zice, că este puțin cunoscută în cercurile românești, cauza e împrejurarea, că, afară de câțiva articoli de gazetă, nu a mai scris românește, decât un alt manual pedagogic, intitulat »Creșterea poporală«. Incolo a scris ungurește. Imprejurarea aceasta, oricât de bune ar fi fost intențiunile sale, nu a putut să-l ferească de învinuirea, că nu ține la neamul său, și că râvnește la mitra vlădicească. Ce privește aceste învinuiri ținem să constatăm, că ele se spijinesc fără temei pe scrisul său în ungurește. Pentrucă studiile sale apărute ungurește, cari sunt în mare parte studii de drept și apologetice, de loc nu sunt potrivite să prepare calea spre vlădicie. Ele cuprind apărarea Bisericii catolice peste tot împotriva încălcărilor statului, și apărarea Bisericii române unite împotriva învinuirilor ce i-se aduceau. In aceste din urmă se găsesc ce-i drept și teze, cari spun mai mult decât ceea ce ar putea spune oricare român unit, dar că în râvna sa mare pentru stabilirea adevărului, în focul discuției, pe care parecă o căută anume, mai trecea câte-odată peste marginile îngăduite, ușor i-se poate ierta.

Că înainte Ungurilor nu ne-a făcut de rușine, ci din potrivă a contribuit mult la înțelegerea rostului Bisericii noastre, asta e sigur. Nu mai puțin sigur este însă și aceea, că neamul și Biserica noastră putea să câștige mult mai mult de pe urma muncii fără preget a aceiua, care a fost Dr. Augustin Lauran, dacă el își punea frumoasele sale talente mai direct în serviciul acestora. Așa credem noi. El a crezut altfel, și nu avem nici un motiv, să ne îndoim, că a fost de bună credință. (ar).

*

În jurul unui articol de ziar. Nesocotitul articol din »Românul«, *Veniți apostoli*, a căzut în atmosfera nu tocmai liniștită a vieții noastre publice, că o piatră aruncată de un nebun într'o fântână, de unde nici o sută de înțelepți nu o pot scoate. Anonimul autor va putea fi mulțumit, că »*idea*«, pe care a aruncat-o iac'ășa, *se discută*.

Da, se discută. Într'un articol mai nou, intitulat la fel, dar datat din Arad, »Românul« (din 19 Octomvrie Nr. 220) își iea chiar osteneala să rezume »discuția« de până atunci. În noul articol se dau unele deslușiri, privitor la fericitul autor, care ar fi un tinăr de mari nădejdi din Blaj, a cărui nume nu ni-se spune însă, dar nici nu suntem curioși de el. Se dau apoi, cu litere cursive, părți din protestele »Unirei« și ale acestei reviste, zeflemizând protestele noastre, izvorite din adânci convingeri religioase, între altele și prin grațiositatea, că ne numește »publicații misericordioase«, a căror »ilustrații de stil și gândire foarte elocvente și nu mai puțin întristătoare« crede »R.« că e bine să le cunoască nu numai abonații noștri, ci și altă lume. Al doilea »Veniți apostoli«, dupăce se războiește și cu »Luceafărui« din Sibiiu, stârșește apoi cu constatarea, că nici »Românul« *nu are impresia, că celalalt articol ar fi nimerit accentul cel mai fericit, dar... s'a scris cu sinceritate.* Cuvintele aceste cuprind un sincer »mea culpa«, și cu aceasta chestia ar putea fi tranșată.

»Discuția« s'a continuat însă. Alară de »Unirea«, care într'un infocat articol mai respinge odată amestecul autoritativ a celor nechemati în afacerile mari ale neamului, se mai ocupă de »idee« și Nr. 224 din 24 Octomvrie a »Gazetei« de la Brașov. Sub titlul »Apostoli nu veniți« cutare apostol al gândirii lipsite de frâne proclamă presa *națională* ure-ar plăcea să ni-se dea definiția acestei preseli de reprezentanta unică a intereselor superioare ale neamului, și în numele ei, precum și a libertății de conștiință și a părerilor, protestează cu multă energie împotriva gândului nostru de-a cercă să punem stavilă nesfârșitelor îndemnuri fără rost la defecționare, prin aceea, că am îndrăznit să spunem, că altfel va trebui să pornim o mișcare energetică, sprijinită eventual și de vre-un ordin bisericesc, pentru scoaterea din casele preoțești, a oricărui organ, ce nu va vrea să înțeleagă, că un preot nu poate sprijini cu banul său un organ, care își bate joc de convingerile sale religioase. Înțelegerea acestui lucru este atât de elementară, încât nu ne putem miră de ajuns, cum poate cineva să vorbească în fața lui de »incviziiții medievale« și de »intoleranță volnică, de cari nu se mai teme nime«.

Cu toată energia acestor proteste, noi nu avem nici un motiv de-a retracta cele ce-am spus, cu atât mai vârtos, că precum ne spune dl *V. Mol.* (așa iscălește autorul!), Șaguna încă s'a folosit de mijlocul amintit de noi, fără ca prin aceasta să se fi știrbit epitetul său de »mare«.

Dar mai este ceva. Autorul articolului constată, că noi cei dela această revistă am fi durmit de-abinele dela apariția bullei »Christifideles graeci«, până când a ieșit articolul cu pricina, căci altfel am fi auzit și noi de »maxima enunțată de opinia publică«, că naționalitatea celor primejduiți trebuie salvată și cu jertfirea intereselor confesionale. Ei bine, dl V. Mol, dacă ar fi citit »Cultura Creștină« (noi credem, că dsa nici n'a văzut revista noastră, ci scrie după al doilea »Venii Apostoli« din »Românul«) ar fi putut vedeà că noi nu numai că nu am durmit dela publicarea bullei odioase încoace, ci dinpotrivă am lucrat din greu pentru limpezirea situației, ce ni s'a creat prin înființarea episcopiei de Hajdudorogh. Dacă însă încercările noastre de-a veni cu o soluție în chestie și de-a împiedeca curentul anarhic de proselitism, pentru colaboratorul Gazetei însemnează a »dormi de a binele«, trebuie să-i spunem, că vom durmi și mai departe.

Cu aceste noi încheiem deocamdată. Dacă »discuția« se va mai continua însă, cecece e mai mult ca sigur, eventual mai revenim și noi. *Redacția.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cărți și reviste.

„*Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei*“, a cărei nume a trecut de mult peste marginile comitatului, care i-a dat ființă, a implinit anul trecut 25 ani de existență, și adaugem îndată, de existență rodnică. Comitetul, care cu multă pricepere conduce destinele acestei reuniuni de femei, a ținut să scoată cu acest prilej o schiță istorică, în care să se arate toate fazele activității ei de un sfert de veac. Și trebuie să spunem, că jubileul muncii celor 25 de ani încheiați, nu se putea prăznui mai demn și în aceeași vreme mai impunător, decât așa, că ni-s'a dat această schiță, care desvăluie trecutul acestei reuniuni de mare viitor.

Broșura de aproape 100 de pagini, care poartă în frunte numele reuniunii și cei doi ani, cari sunt temeiul jubileului: 1886—1911, se împarte în trei capitole, lămurindu-ne în ele: a) asupra reuniunii însăși, b) asupra expozițiilor reuniunii și c) asupra atelierului reuniunii. Din primul capitol se desprinde ca un fir roșu dragostea cu adevărat evanghelică, în senzul epistolei sf. apostol Pavel către Corinteni, a membrilor reuniunii pentru țărâna română, în a cărei serviciu a stat în toată această vreme. Al doilea capitol, într'un tablou caleidoscopic al expozițiilor sale, ne înfățișează reuniunea prin prisma dibăciei de-a ști alege cel mai potrivit mijloc pentru a face școala națională de răspândire a ideilor, ce călăuzesc reuniunea. Faptul, că, față cu

cea dintâi expoziție dela Hațeg (1891), în care încă Barițiu îndemna, cu toată căldura inimei sale înțelegătoare, la păstrarea portului strămoșesc, expoziția anului trecut de aici dela Blaj, a prezintă un progres uimitor, este cea mai puternică dovadă, că e bună calea apucată. Al treilea capitol cuprinde istoricul de 4 ani al atelierului dela Orăștie, prin care reuniunea femeilor din comitatul Hunedoarei s'a ridicat la rangul unui factor cultural de cea mai mare importanță pentru întreaga româniea. Atelierul, care stă sub conducerea doamnei văd. Victoria dr. Erdelyi are astăzi 7 răsboaie, în cari până acum s'au perândat 60 de lucrătoare, femei țărane, cari au câștigat acolo pe lângă dibăcia pregătirii frumosului nostru port românesc, și suma de 14,383 cor. 88 fl. La capătul broșurei găsim în adnexe statutele reuniunii, precum și o orientare asupra celor peste 200 de membri și a averii reuniunii, care se evaluează la 25,000 cor.

Cu atâtă am putea termina această recenzie a broșurei de care ne ocupăm, dar tinem să mai relevăm un lucru. Între cele 7 răsboaie din atelierul dela Orăștie pe unul se lucrează numai ornate bisericesti, a căror introducere în bisericile noastre ar trebui să se înceapă pe un plan cât mai întins. Broșura amintește pe doi dintre Arhierii noștri (nouă ni-se pare că mai sunt și alții), cari au recomandat în circulare foarte călduros îmbrățișarea produselor atelierului dela Orăștie. Poate vor mai face-o și alții, dar chiar să nu o facă, indemnul acelora, cari au făcut-o, ajunge pentruca ei să poată fi urmat, iar atelierul o merită. (ar.)

*

În nr. 214. din 12 Octombrie „Românul“ din Arad publică un articol mai lung și de cea mai mare actualitate, sub titlul: »O nouă primejdie națională (autonomia catolică)«. În fața primejdiei, ce amenință Biserica noastră din partea autonomiei catolice regnicolare, care în timpul din urmă s'ar părea că se apropie de realizare, dl Z. Păclișan, autorul articolului, ne dă o foarte bună schiță istorică a mișcărilor autonomiste de până acum. În partea întâie a studiului său se ocupă de mișcarea aceasta în general și arată toate fazele, prin cari a trecut, începând dela leagănul ei din 1848. când religia catolică a încetat să mai fie religie de stat, și până la 13 Martie 1902, când noul proiect de autonomie, compus de comisia autonomică, a fost înaintat regelui spre aprobare. A doua parte a articolului lămurește asupra ținitei Bisericii noastre în fața acestei mișcări, înregistrând toate momentele mai însemnate ale ei.

În considerațiile generale, ce premerg acestei schițe istorice, și mai cu seamă în șirele, cari îi urmează, dl Păclișan, cercă să prezinte primejdia, ce amenință autonomia Bisericii noastre prin eventuala ei încorporare în cadrele autonomiei regnicolare și insistă cu toată căldura, pe lângă aceea, că încă din bună vreme să ne strângem rândurile, cumpănind cu prudență, dar în aceeași vreme cu dragoste de neam, cum va trebui să înțrăm în această luptă de apărare a drepturilor noastre câștigate.

În legătură cu acest articol, nu putem să nu atragem și noi atenția tuturor factorilor competenți asupra primejdiei, ce amenință soarta Bisericii noastre, cerând cu insistență să se ia toate măsurile de prevenire, și în aceeași vreme să se facă pregătirile pentru întărirea și întregirea autonomiei noastre bisericești. Asupra unui lucru trebuie să fie adecă în curat oricine. Autonomia catolică, mai târziu ori mai curând, dar se va face. În fața ei, starea Bisericii noastre nu va putea rămâne cum este, ci ori va fi încorporată în marele corp autonom al Bisericii catolice regnicolare, știrbiindu-i-se și drepturile ce are acum, ori apoi își va stă elupta o autonomie și mai largă decât aceea, de care dispune.

Noi credem că vom putea ajunge la aceasta din urmă, ținem însă să accentuăm, că pentru această se cere o muncă foarte conștientă și rezolută, pornită din bună vreme. (ar.)

TELEFON.

Manuscrisele nu se înapoiază.

Dr. B. Budapesta. Mulțumim din inimă pentru cuvintele călduroase, ce ne adresați. Noi nu ne-am făcut decât datoria, așa precum ne vom nuzi să ne-o facem cu ajutorul lui Dumnezeu și în viitor. Prea nu merg lucrurile așa cum ar trebui, și prea ne dau directive, în materii la cari nu se pricep, oameni, cari mai bine și-ar vedea de micile lor trebșoare, unde ar putea produce ceva folositor acestui neam, vrednic de o conducere mai aleasă. Cum puteți vedea și din cuprinsul acestui număr, lumea noastră dela »cârma« neamului nu vrea să știe, că am putea avea și noi o părere, și mai ales nu-i place, că cutezăm să spunem, că părerile contrare ale noastre pot fi și greșite, cercând să dovedim superioritatea părerilor noastre. Dar va trebui să se împace, căci nu va avea ce face. Ne-am săturat de tutoratul de până acum și nu mai simțim nici o mângâiere deosebită, când unul sau altul ne bate pe umăr, laudându-ne puterea corectă și ireproșabilă. Mai știm apoi, că în lupta noastră nu suntem singuri, și aceasta ne întărește puterea convingerei, cărcia îi sunt închinat toate nizuștele noastre.

SUMARUL:

Gheorghe Nicoară: Lupta noastră în contra pocăiților. — **Dr. Ioan Bălan:** Limba liturgică în biserica Românilor (II). — **Dr. Victor Macaveiu:** Critica biblică modernă și învierea lui Isus Hristos (IV). — **Senior:** Note mici asupra cultului divin (Scrisoare III). — **Cronică:** Ceva despre cultura noastră de azi (Redacția); Vasile Stroescu (Redacția); Ortodoxul »Telegrafului Român« și Biserica unită (ib); † Dr. Augustin Lauran (ar); In jurul unui articol de ziar (Redacția). — **Cărți și reviste:** »Reuniunea femeilor române din comitatul Hunedoarei« (ar.); Românu (ar).

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.
Proprietar-editor: Membrii redacției.